

“...અખિલ બ્રહ્માંડમાં એક તું શ્રીહરિ... જૂજવે રૂપે અનંત ભાસે... દેહમાં દેવ તું, તેજમાં તત્ત્વ તું... શૂન્યમાં શબ્દ થઈ વેદ વાસે...” ‘શ્રીજી વિલા’ની સવાર રોજ આમ જ પડતી. સવારે સાડા છ વાગ્યે તમે ઘડિયાળ મેળવી શકો એટલી નિયમિતતાથી વસુમાના અવાજમાં ભજન ગુંજવા લાગતું. નરસિંહ મહેતાનાં પ્રભાતિયાં હોય કે કબીરના દોહા, ‘શ્રીજી વિલા’ની સવાર વસુમાના અવાજના અલાભથી પડતી.

આ અવાજને આસપાસનાં ઘરોમાં વસતા ગુજરાતીઓ ‘વસુમા’ કહીને સંબોધતા. છેલ્લા અઢી દાયકાથી વસુમા અહીં જ, ‘શ્રીજી વિલા’માં વસતાં હતાં. આસપાસનો વિસ્તાર પચીસ વર્ષમાં બાળકમાંથી યુવાન થઈ ગયો હતો. વિલે પાર્લેના પશ્ચિમ વિસ્તારના રેલવેસ્ટેશનની નજીક કોઈ એક જમાનામાં સુંદર નાના નાના બંગલાઓ હતા. ધીમે ધીમે બિલ્ડરોએ એમાંથી ફ્લેટ્સની સ્કિમ્સ ઊભી કરતાં કરતાં સાવ ગણ્યાગાંઠ્યા બંગલાઓ હજી બંગલાના સ્વરૂપમાં ઊભા છે. વિલે પાર્લે સ્ટેશનથી એસ.વી. રોડ સુધી બધું જ બદલાઈ ગયું હતું. સાઉથ ઇન્ડિયન ઊડિપીની જગ્યાએ મેકડોનાલ્ડ્સ આવી ગયું હતું, પરંતુ ‘શ્રીજી વિલા’ અને સાડા છ વાગ્યે ગુંજતો વસુમાનો એ અવાજ ત્યાં જ, એમ ના એમ જ હતાં!

ખાદીની ઈશ્રી કરેલી સાડી, કોણી સુધીનો લાંબી બાંયનો બ્લાઉઝ, બંધ ગળાના એ બ્લાઉઝમાં પણ એમની લાંબી ગરદનની ચારુતા અછતી નહોતી રહેતી. ગળામાં મંગળસૂત્રની કાળાં મોતીની બે સેર એમની ગરદનની સુંદરતામાં વધારો કરતી હતી. ગરદન પર ઝૂકી આવેલો બે હાથના ખોબામાં સમાય એવો મોટો ઢીલો અંબોડો, ટટ્ટાર શરીર, કોઈ યુવતીને પણ શરમાવે એવી સુડોળ દેહયષ્ટિ અને ત્રીસ-બત્રીસથી મોટી નહીં હોય એવી કમર... બે ભાવવાહી આંખો અને સતત સ્મિત વેરતા બે હોઠ, લાલચક્રક ચાંદલો અને સુંદર અવાજ.

“ઉફ! પડી ગઈ સવાર... અભય, હું રાત્રે અઢી વાગ્યે સૂતી છું. આ સવારના પહોરમાં બેસૂરા રાગડા ન તાણે તો ન ચાલે?” રેશમી રજાઈ ખસેડીને બેઠી થઈ આંખો ચોળતાં એક આંખ ખોલીને વૈભવીએ કહ્યું. એના અવાજમાં હજી ખરાશ હતી. ગઈ કાલે રાતનો મેક-અપ રિમૂવ તો કર્યો હતો, પણ છતાંય ક્યાંક ક્યાંક હજી એની નિશાનીઓ રહી ગઈ હતી. ટર્કોઈશ બ્લૂ કલરની સેક્સી નાઈટીમાંથી વૈભવીનું શરીર દેખાઈ રહ્યું હતું. સાટિનની રજાઈ કમર સુધી ઓઢી રાખીને વૈભવી પલાંઠી વાળીને બેઠી હતી.

આંખો ચોળી એણે માંડ માંડ બંને આંખો ખોલી. ગઈકાલ રાતનો હેન્ગઓવર હજીય એના ચહેરા પર હતો. “મને એ નથી સમજાતું કે પોતે નિરાંતે સૂવાને બદલે બધાની ઊંઘ બગાડવામાં એમને શું મજા આવે છે?”

વિનિયર અને વૉલ ટુ વૉલ કાર્પેટ વાપરીને ડેકોરેટ કરાયેલા એ રૂમમાં મુંબઈના જૂન મહિનાની ખબર જ નહોતી પડતી. બહારના તાપ કે બફારાથી અજાણ એવો આ રૂમ જોઈને જ સમજાતું હતું કે અહીં વસનારાઓના ટેસ્ટ ઊંચા હશે. બેડરૂમને જોડાયેલો નાનકડો ડ્રેસિંગરૂમ આખેઆખો વૉક-ઇન વૉર્ડરોબથી કવર કરાયેલો હતો. બેલ્જિયમના ગ્લાસ જડેલા એ વૉર્ડરોબ્સમાં વિશ્વભરનાં

બ્રાન્ડેડ કપડાંઓ, પરફ્યૂમ્સ, કોસ્મેટિક્સ અને એક્સેસરીસ ઠાંસોઠાંસ ભરેલાં હતાં. ડ્રેસિંગરૂમની જમણી તરફ બાથરૂમ હતો. બાથરૂમનો દરવાજો ખુલ્લો હોય તો વોર્ડરોબ પરના અરીસામાં થઈને પલંગનું પ્રતિબિંબ સીધું જોઈ શકાતું...

અભય બાથરૂમના મારબલ ફ્લોરિંગ પર જડેલા ગ્રેનાઈટના વોશબેઝિન ઉપર જડેલા અરીસામાં જોઈને દાઢી કરી રહ્યો હતો. એણે ચશ્માં કાઢીને બાજુમાં મૂક્યાં હતાં. ઇમ્પોર્ટેડ શેવિંગ ક્રીમનાં ફીણ એના ચહેરા પર ફેલાયેલાં હતાં. ઊંચું જોઈ દાઢીની નીચે રેઝર ફેરવતાં એણે વૈભવીને કહ્યું, “વૈભવી, મારી મા ભજન ગાય છે. હુ યૂ માર્ન્ડ?”

“અફકોર્સ આઈ ડુ... એમને એટલો જ શોખ હોય તો પૂજાઘર બંધ કરીને ગાય. બરાબર આપણા રૂમની નીચે આવીને શા માટે ગાય છે?”

“કારણ કે ઘરની મોટી વહુ વહેલી ઊઠીને પૂજા કરતી હોય એવું એમનું સપનું ક્યારેક પૂરું થશે એવું એ માને છે. એમને લાગે છે કે કોઈ દિવસ તું પણ એમની જોડે ભજન ગાતી હોઈશ.” અભય હસ્યો.

રજાઈ ફેકીને વૈભવી ઊભી થઈ. “શટ-અપ!” એણે કહ્યું, “સાડા છ વાગ્યે તો માંડ મને ઊંઘ આવે છે. એ જ ટાઈમે તારી મા ભજન ગાય છે. રેડિયોમાં ગાતાં હોય તો? કમ સે કમ સ્વિચ ઓફ તો થઈ શકે.” એ હસી અને દાઢી કરતા અભયને કમરમાંથી પકડી લીધો. એના ખભા ઉપર ચહેરો ગોઠવીને વૈભવીએ ધ્યાનથી પોતાનો ચહેરો જોયો, “નોટ બેડ! તને ખબર છે, ગઈ કાલે મિ. ભલ્લાએ મને કહ્યું, મિસિસ મહેતા! કોઈ કહે નહીં, તમે બે બાળકોની મા છો... અને તમારી મોટી દીકરી સત્તર વર્ષની છે એ તો માન્યામાં જ આવે એવું નથી. બટ આઈ ટેલ યૂ શી ઇઝ એઝ બ્યૂટીફુલ એઝ યૂ.”

અરીસામાં બાજુ બાજુમાં દેખાતા બે ચહેરાઓ મારબલ ફ્લોરિંગ પર જડેલા ગ્રેનાઈટના વોશબેઝિનની જેમ જ કાળા અને ધોળા હતા. અભયની બાજુમાં વૈભવીનો ચહેરો સ્વાભાવિક રીતે જ અભયના સામાન્ય દેખાવને વધુ સામાન્ય બનાવતો હતો. વૈભવીની આંખો, તીખું નાક, એક પણ ડાઘ વગરની તસતસતી ચામડી, પરવાળા જેવા હોઠ અને ગોલ્ડન હાઈલાઈટ કરેલા વ્યવસ્થિત ટ્રીમ કરાયેલા ખભાથી સહેજ લાંબા વાળ વૈભવીના ચહેરાને એક જુદો જ ઓપ આપતા હતા. અભય વૈભવીની સામે જાણે એનો એક પ્રશંસક હોય એમ ઘડીભર મુગ્ધ થઈને જોઈ રહ્યો. પછી અભયે પોતાના ગાલ પર લાગેલાં ફીણ વૈભવીના ગાલ પર લૂછ્યાં અને કહ્યું, “એમ?! ભલ્લા તો પીધેલો હતો...”

“અચ્છા?” વૈભવીની આંખોમાં રૂપગર્વિતાનો જાદુ હતો, “તો હું સુંદર નથી?”

“કોઈ કહે કે નહીં, હું કહું છું.” એણે ફરીને વૈભવીને કમરમાંથી પકડી લીધી, “આ સ્ત્રી, આ અદ્ભુત સ્ત્રી, મારાં બે બાળકોની મા છે... એ માનતી નથી, બાકી, હું એને ત્રીજા બાળકની મા બનાવવા માગું છું.” અને એણે ધીમે ધીમે વૈભવીને પલંગ તરફ ધકેલવા માંડી.

“નો... નો અભય...” વૈભવીના અવાજમાં સાવ નબળો પ્રતિકાર હતો, પણ એ અભયના ધકેલાયે ધકેલાતી જતી હતી. અભયે છેલ્લો ધક્કો જરા જોરથી માર્યો. વૈભવી પલંગમાં પડી. “નો... નો અભય...” એના ‘નો’માં સ્પષ્ટ ‘યસ અભય’ હતું... અભયના ચહેરાનાં ફીણ વૈભવીના ગાલ પર, હોઠ પર, નાઈટીના સ્ટ્રેપ્સ પર થઈને એના ગળા નીચે વહેતાં વહેતાં એની છાતી સુધી ફેલાઈ ગયાં. એર કન્ડિશનની ધીમી ઘરઘરાટીમાં વૈભવીનું “ઉફ અભય! માય ગોડ અભય!” અને નીચેથી આવતું વસુમાનું ભજન ભળતું જ કોકટેઈલ બનીને ‘શ્રીજી વિલા’માં પડઘાતું રહ્યું.

વસુમાના હાથ તો સૂકાં પાંદડાં વીણતા હતા, છોડ ઉપર જામેલી ધૂળ પાણીથી ધોતા હતા, પણ એમનું મન ક્યાંય ભટકતું હતું. એકસામટા સો-સો વિચારો એમના મનમાં આવતા હતા અને દરિયાનાં મોજાં જેમ રેતીને અડે અને પાછાં વળી જાય એમ ફીણ ફીણ થઈને પાછા વળી જતા હતા. જિંદગીના છેલ્લા અઢી દાયકા એમણે એકલાં ગાળ્યા હતા. બાળકોને ઉછેરવામાં અને જિંદગીની સ્ટ્રગલમાં ગાળેલાં આ છેલ્લાં જિંદગીનાં ૨૫ વર્ષમાં વસુમાને ક્યારેય આવી અસમંજસ નહોતી થઈ. એમણે જે નિર્ણયો કર્યા, એ સમજ-વિચારી, માપી-તોળીને કર્યા એવું એ પોતે દઢપણે માનતાં. એમણે આ ૨૫ વર્ષ દરમિયાન કદીય પોતાની જાતનો વિચાર નહોતો કર્યો. બાળકો, બાળકોનું હિત અને એમના ભવિષ્યને નજર સામે રાખીને જિંદગીનાં આ ૨૫ વર્ષ એમણે કોણ જાણે ક્યા બળે ખેંચી કાઢ્યાં હતાં... પણ આજનો દિવસ જુદો હતો. આજે એમનાં બાળકો, બાળકો નહોતાં રહ્યાં, એમનાં સંતાનોને ત્યાં પણ સમજદાર કહી શકાય એવાં સંતાનો હતાં. આ ઘરમાં વસતાં નવ જણાંનો પરિવાર આજે નાસ્તાના ટેબલ પર નવ પ્રકારની પ્રતિક્રિયા આપવાનો હતો, કદાચ. વસુમા આ પ્રતિક્રિયા માટે તૈયાર નહોતાં એવું નહોતું, પણ આ નવ જણાંની પ્રતિક્રિયા શું હશે, શું હોઈ શકે એ વિચારે એમનું મન વિચલિત હતું...

અને છતાં, એમના રોજના રૂટીનમાં કોઈ ફરક નહોતો પડ્યો. એ રોજની જેમ જ આજે પાંચ વાગ્યે ઊઠ્યાં હતાં. નિત્યક્રમ પતાવીને સાડા પાંચ વાગ્યે ચાલવા ગયાં, છ વાગ્યે પૂજા કરીને સાડા છએ રોજની જેમ જ બગીચામાં એમનો અવાજ ગુંજી રહ્યો હતો. વસુમા બરાબર સવા કલાક ગોડ કરતાં, ખાતર નાખતાં, છોડને પાણી પાતાં, સૂકાં પાંદડાં વીણતાં અને પોણા આઠ વાગ્યે ઘરના રસોડામાં જઈને નાસ્તાની તૈયારી કરતાં.

આખું મહેતા કુટુંબ સવારે સાડા આઠ વાગ્યે નાસ્તાના ટેબલ પર હાજર રહે એવો વસુમાનો આગ્રહ રહેતો. ઘરના અગત્યના તમામ નિર્ણયો મોટા ભાગે સવારે નાસ્તાના ટેબલ પર લેવાતા. ઘરના સૌ સભ્યો – મોટો દીકરો અભય, વચલો અજય અને સૌથી નાનો અલય પોતપોતાના કામે નીકળી જતા. રાત્રે પાછા આવવાનો કોઈનો સમય નિશ્ચિત નહોતો. એટલે સવારનો નાસ્તો ઘરના બધા સભ્યો સાથે એક જ ટેબલ પર કરે એવો વસુમાનો ઘડેલો વણલખ્યો નિયમ આ ઘરમાં ઓછામાં ઓછા બે દસકાથી પળાતો આવ્યો હતો...

પોણા આઠે વસુમા જ્યારે રસોડામાં દાખલ થયાં ત્યારે વઘારાયેલાં બટાકાંની સુગંધ એમના નાકમાં ઘૂસી ગઈ. પ્લેટફોર્મ પર પૌઆ પલાળીને મૂકી દેવાયા હતા. ત્રણ છોકરાઓના દૂધના મગ તૈયાર હતા. વૈભવીની બ્લેક કોફી, અલયની બ્લેક ટી બાજુમાં લીંબુનો ટુકડો અને વસુમાની લીલી ચા અને ફૂદીનો નાખેલી ચાની સુગંધ આખાય રસોડામાં મહેક મહેક થતી હતી.

“તું રોજ સવારે આટલી ઉતાવળ કેમ કરે છે?” વસુમાએ પૌઆમાં નાખવા માટે લીલાં મરચાં સમારવા માંડ્યાં.

“કારણ કે મારે કોલેજ જવાનું હોય છે.” જાનકીએ કહ્યું. હમણાં જ નહાયેલી જાનકી પીળા સ્કર્ટ અને બ્લાઉઝમાં સૂરજમુખી જેવી લાગતી હતી. એના ભીના લાંબા વાળ એના ખભા પાછળ સીધા ઓળાયેલા હતા. એમાંથી હજીય પાણી ટપકી રહ્યું હતું. એનું સ્કર્ટ અને પીળું ટોપ પીઠથી શરૂ કરીને કમરથી નીચે સુધી ભીનાં થઈ ગયાં હતાં. જૂન મહિનાની ગરમીને કારણે એના કપાળ પર, નાક નીચે અને ગળામાં પરસેવાનાં બુંદ જામ્યાં હતાં. ટોપની બાંધથી એણે પરસેવો લૂછ્યો, “હું નહોતી ત્યાં સુધી બરાબર છે મા... પણ હું આવી ગઈ ત્યારથી સવારની જવાબદારી તો મારે લેવી જ જોઈએ. પછી તો હું જતી રહી છું, આખો દિવસ તો તમે સંભાળો જ છો ને?” એણે કહ્યું

અને વસુમાની ઊકળતી ચા સાણસીથી પકડીને કાંસાનાં કપ-રકાબીમાં કાઢી... પ્લેટફોર્મની બાજુમાં જ બનેલા નાનકડા બ્રેકફાસ્ટ ટેબલ ઉપર મૂકી. વસુમા એક હાઈ ચેર ખેંચીને બ્રેકફાસ્ટ ટેબલ પાસે બેઠાં. જાનકી ચા-કોફીની તૈયાર ટ્રે હાથમાં ઊંચકીને બહાર જવા લાગી.

“આ સાવ ખોટી ટેવ પાડી છે તેં બધાંને.” વસુમાએ કહ્યું, “વૈભવીને એના રૂમમાં કોફી, અલયને એના રૂમમાં ચા અને છોકરાઓને પોતપોતાના રૂમમાં દૂધ આપવાની શી જરૂર છે? ટેબલ પર મૂકી દેવાનું, આવીને પી લેશે બધાં પોતાની મેળે. ખોટાં લાડ છે બધાં.”

જાનકીએ ટ્રે પ્લેટફોર્મ પર પાછી મૂકી દીધી. પછી હાઈ ચેર પર બેઠેલાં વસુમાને પાછળથી વળગી.

“લાડ કદી ખોટાં હોય જ નહીં! મને નથી મળ્યાં ને, એટલે મને ખબર છે લાડની કિંમત...” ગળું ભરાઈ આવ્યું એનું. “એક અનાથ છોકરીને પૂછો લાડની કિંમત શું હોય છે? હાથમાં આપણું નામ લખેલું એલ્યુમિનિયમનું મગ લઈને ઊભા રહેવાનું, ડોયાથી દૂધ નાખે, થોડું અંદર પડે ને થોડું બહાર, ક્યારેક હાથ પણ દાઝે, પણ બોલવાનું નહીં... મોળું દૂધ અને આગલા દિવસની ભાખરી ખાઈને બીજાનાં ઉતારેલાં મોટાં પડતાં કપડાં પહેરીને બહુ જીવી હું... હવે જે મને નથી મળ્યું એ ભરપૂર આપવું છે મારે બાળકોને... અને ઘરનાં સૌને.”

વસુમાએ પોતાના ખભા પર મુકાયેલા જાનકીના હાથ પર પોતાનો હાથ મૂકી દીધો. વસુમાના હાથ ઉપર જાનકીની આંખમાંથી બે ઊંનાં ઊંનાં ટીપાં પડી ગયાં.

“જા હવે, લાડ કરી આવ બધાંને...” વસુમાએ કહ્યું. ચાનો બીજો ઘૂંટડો ભર્યો અને ઉમેર્યું, “મને શાંતિથી ચા પીવા દે.”

પોતાની આંખમાં પાણી આવે અને કોઈ જુએ એ વસુમાને નહીં ગમે એની જાનકીને ખબર હતી. જાનકીએ એમને એકલાં છોડી દીધાં અને પોતે વૈભવીના રૂમ તરફ આગળ વધી ગઈ.

ટક... ટક... ટક... વિનિયરના દરવાજા પર ટકોરા પડ્યા. વૈભવીએ એના વાળમાં માથું નાખીને, એને લપેટાઈને ઊંઘા સૂતેલા અભયને ધક્કો માર્યો અને પોતાની સ્વિલપરમાં પગ નાખી ગાઉન પહેરતી દરવાજો ખોલવા આગળ વધી. અભયે બૂમ પાડી, “એય... મારાં કપડાં...” વૈભવીએ હસીને અભયના શરીર પર રજાઈ નાખી અને બારણું ખોલવા આગળ વધી ગઈ. બારણું ખોલીને વૈભવીએ સ્માઈલ કર્યું, “મારી ઘડિયાળ મોડી પડે, પણ કોફી ક્યારેય નહીં...”

“તમારી ઘડિયાળ રાતના બહુ મોડી બંધ થાય છે ને, એટલે સવારે મોડી પડે છે...” જાનકીએ હસીને કહ્યું અને કોફીનો મગ નાનકડા નેપ્કિન સાથે વૈભવીના હાથમાં પકડાવ્યો. “જલદી તૈયાર થઈને નીચે આવો, આઠ વાગી ગયા છે.” જાનકી આગળ વધી ગઈ. વૈભવીએ બારણું બંધ કરીને મોઢું મચકોડ્યું અને ચાળા પાડ્યા, “હંહ! બહુ સારી બનવાની ટ્રાય કરે છે, પણ એથી કંઈ વસુમા એડોપ્ટ નહીં કરી લે. એનું એડ્રેસ તો એ જ રહેશે. કેર ઓફ અનાથાશ્રમ.” એણે અભયને કહ્યું.

“ડિસગસ્ટિંગ” રજાઈ ફેંકીને અભય ઊભો થયો. “દરેક વખતે અનાથાશ્રમની વાત કરવી જરૂરી નથી. તું આઈ.એ.એસ.ની દીકરી છે એ નસીબ છે તારું... તું જાનકીની જગ્યાએ અને જાનકી તારી જગ્યાએ હોત તો?”

“તો તારી જગ્યાએ અજય મજા કરતો હોત.” વૈભવીએ કહ્યું, “ને તું પેલી અનાથાશ્રમવાળી જોડે માથાં ઝીંકતો હોત.” અને બાથરૂમ તરફ જતી રહી.

અભય ડ્રેસિંગરૂમમાં દાખલ થઈને વોર્ડરોબનો દરવાજો પછાડીને પોતાનાં કપડાં શોધવા માંડ્યો...

“આહ!” એક હળવી ચીસ સાથે અલય જાગ્યો. “શું કરો છો, ભાભી?” એના અવાજમાં કાચી ઊંઘમાંથી ઊઠવાની ચીડ હતી.

“આઠને પાંચ થઈ છે. તમારી પાસે ફક્ત પચીસ મિનિટ છે.” જાનકીએ કહ્યું. એણે ઊંઘતા અલયને ઉઠાડવાના બધા પ્રયત્નો કર્યા પછી છેવટે એની આંગળી લઈને ગરમ ચામાં બોળી હતી. જાનકીની બધી જ મહેનત પછી આ ગરમ ચામાં આંગળી બોળાવાથી અલય સફાળો જાગ્યો હતો...

“આ રોજ સાડા આઠનો કાર્યક્રમ શા માટે હોય છે?” અલયનો અવાજ હજી ઊંઘરેટો હતો. જાનકી બહાર જાય તો એ ફરી ઊંઘી જવાના મૂડમાં હતો, પણ જાનકીએ એનું ઓઢવાનું વાળવા માંડ્યું, “ચલો, ચલો...” જાનકીના અવાજમાં એક આદેશ હતો. એ બાથરૂમમાં ગઈ, બ્રશ ઉપર પેસ્ટ કાઢીને એણે અલયના હાથમાં પકડાવી.

“ઊંહ!” અલયે કહ્યું.

પોતાના ભીના વાળમાંથી અલયના મોઢા પર પાણી છંટકોરીને જાનકી બહાર જવા લાગી. “વીસ મિનિટ” એણે કહ્યું અને હસતી હસતી નીકળી ગઈ.

અલયે ચહેરા પરથી પાણી લૂછ્યું અને બાજુમાં પડેલું છાપું ઉપાડ્યું. અલય પોતાનું જુદું છાપું મગાવતો. એને ચૂંથાયેલું-ચોળાયેલું છાપું વાંચવું ના ગમતું અને એ મોડો ઊઠતો એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ એના ઊઠતાં પહેલાં છાપું ચાર-પાંચ હાથમાંથી ફરીને એના સુધી આવતું.

અલયે પોતાની ખાસ કોપી ઉઘાડી. મોઢામાં બ્રશ નાખ્યું અને ઘસવા માંડ્યું. ગીઝરની સ્વિચ ચાલુ કરી...

અને, ચોથા પાના પર છપાયેલી જાહેરાત જોઈને એની આંખો પહોળી થઈ ગઈ. બ્રશ મોઢામાં જ અટકી ગયું. એણે જાહેરાત ફરીથી વાંચી. કોઈ ભૂલ નહોતી થતી. થઈ શકે જ નહીં. બધું એ જ... વિગતો પણ એ જ... સમયગાળો પણ એ જ... ભાષા પણ એ જ... પણ આવું કેમ થયું હશે? કેમ કર્યું હશે માએ આવું?

હવે અલય નીચે જવા ઉતાવળો થઈ ગયો. એને ખાતરી હતી કે બ્રેકફાસ્ટ ટેબલ ઉપર આની ગરમાગરમ ચર્ચા થવાની. એ માનતો હોય કે ના માનતો હોય, મા સાથે સંમત હોય કે નહીં, પણ માનો પક્ષ લેવા એણે નીચે હાજર રહેવું જરૂરી હતું. અચાનક અલય ચોંક્યો. એનો મોબાઈલ ક્યારનો રણકી રહ્યો હતો. બ્રશ પૂરું કરીને એણે મોબાઈલ ઉપાડ્યો અને એક તાજો-હસમુખો અવાજ અલયના કાનમાં ગુંજી ઊઠ્યો...

“સૂર્યવંશી, ફોન ઉપાડ્યો ખરો. ક્યારનો ટ્રાય કરું છું... તારી ઊંઘ કેમ નથી ઊડતી?”

એ નીરવ હતો. અલયનો ખાસ લંગોટિયો મિત્ર. અલયના જીવનમાં બનતી એવી કોઈ ઘટના નહોતી, જેની નીરવને ખબર ના હોય અને આજની ઘટના તો ખરેખર ખાસ હતી. અલયને અકળાવનારી, બેચેન કરી નાખનારી ઘટના હતી.

પછી ગંભીર થઈને તરત જ ઉમેર્યું, “મેં છાપું જોયું. તું રિએક્ટ નહીં થતો, હું આવું છું.” અલયે કશું કહ્યા વિના ફોન કાપી નાખ્યો. બાથરૂમમાં જઈને શાવર ચાલુ કર્યો. શરીર પર પાણીનાં ટીપાં પડ્યાં ત્યારે જ એને ખ્યાલ આવ્યો કે એ કપડાં સોતો જ નહાવા ઘૂસી ગયો હતો. એ જાહેરાતે એને એટલો તો વિચલિત કરી નાખ્યો હતો કે એનું મગજ કામ કરતું બંધ થઈ ગયું હતું.

અજયે ચોથી વાર વાંચીને ફરી એક વાર છાપાની ગડી વાળી... પછી તૈયાર થતી જાનકી સામે જોયું. “જો, માને જે ગમ્યું તે ખરું, એને અધિકાર છે એની જિંદગી જીવવાનો. આજ સુધી એ ફક્ત આપણા માટે જીવી... હવે એને પણ એની રીતે એને માટે જીવવું હોય કે નહીં?” અજયે ઊઘટા ત્રણ વર્ષના હૃદયના માથે હાથ ફેરવ્યો. “હૃદય, ઊઠો બેટા...” એણે કહ્યું અને હૃદય ફરી એક વાર પડખું ફરીને ઊઘી ગયો.

જાનકી સાડીની પાટલી વાળતી હતી. “સાચી વાત છે, આજે નાસ્તાના ટેબલ પર તમે આ જ સ્ટેન્ડ લેજો અને બોલજો, મહેરબાની કરીને ચૂપચાપ બેસી ના રહેતા, હંમેશની જેમ.” એ અરીસામાં જોઈને બોલતી હતી. એણે સ્ટાર્ચ કરેલી સુતરાઉ સાડીને સફાઈથી ખભા પર ગોઠવીને પિન કરી. વાળ હજી ભીના હતા. એણે વાળ છુટ્ટા જ રહેવા દીધા અને બહારની તરફ જવા લાગી. “ચલો, સાડા આઠ થયા.” એણે અજયને કહ્યું. અજય ઊભો થયો અને જાનકીની સાથે બહારની તરફ ચાલ્યો. જાનકીએ ફરી એક વાર અજયની આંખમાં આંખ નાખીને કહ્યું, “માએ કશું જ ખોટું કર્યું નથી અને તમે મહેરબાની કરીને માના પક્ષમાં જોરદાર દલીલો કરજો.” પછી હસીને ઉમેર્યું, “તમારી વકીલાત શું કામમાં આવશે?”

“વકીલાત?” અજયના ચહેરા પર જાણે કાજળો ઢળી ગયો. “એક નિષ્ફળ વકીલ શું દલીલો કરવાનો? જો જોરદાર દલીલો કરી શકતો હોત તો અભયભાઈની જેમ નોટો છાપતો ના હોત?”

“નોટો છાપવી એ જ સફળતાની નિશાની છે?” જાનકી એની નજીક આવી ગઈ. “અજય, કોણ કહે છે તમે નિષ્ફળ છો – ખરેખર તો સફળ તમે જ છો જેણે આટલા બધા કાળાડિબાંગ અંધારામાં પોતાની નિષ્ઠા, પોતાની શ્રદ્ધાને અખંડ-અકબંધ રાખી છે, આ ભેળસેળની દુનિયામાં. શુદ્ધતાની કસોટી આકરી જ હોય – અજય, ને પુરવાર થયેલી શુદ્ધતાની કિંમત પણ ઊંચી હોય. આપણે હવે શિખરે પહોંચવાની અણીએ ડગલાં ચૂકવા માંડીશું, હેં?” જાનકી બોલતાં બોલતાં અજયની એકદમ નજીક આવી ગઈ. એક મા પોતાના બાળકને વડાલ કરે એટલી વિશુદ્ધ લાગણીથી એણે અજયના ચહેરા પર હાથ ફેરવ્યો અને કહ્યું, “અજય, તમને પ્રેમ કરીને પરણી છું હું. જાણું છું તમારે વિશે, તમારા ગુણ, તમારા દોષ, તમારી નબળાઈઓ વિશે અને તમારી આકાશને અડે એવી ઊંચાઈઓ...”

અજયની આંખમાં ઝળઝળિયાં આવી ગયાં. ગળું ભરાઈ આવ્યું. “જાનુ...” એટલું જ બોલી શક્યો અજય. પછી જાનકી એનો હાથ પકડીને બહાર નીકળી ગઈ.

વૈભવી, અભય સિવાયનાં બધાં – લજ્જા, આદિત, જાનકી, અજય, અલય, વસુમા – બધાં ટેબલ પર ગોઠવાઈ ગયાં હતાં. એક વજનદાર મૌન કોણ જાણે કેમ આજે બધાંની વચ્ચે ધુમ્મસ થઈને ઘૂમરાઈ રહ્યું હતું. વાત પહેલી કોણ શરૂ કરે એની જ રાહ જોવાઈ રહી હતી.

“મા, મને પૈસા જોઈએ છે.” અલયે વાત શરૂ કરી.

“મહિનાની આખરમાં તો પૈસા ક્યાંથી હોય બેટા?” વસુમાએ કહ્યું, “છતાં, કેટલા જોઈએ છે?”

“ત્રણ હજાર રૂપિયા. એન.એફ.ડી.સી.નું ફોર્મ ભરવાની આજે છેલ્લી તારીખ છે. મારી સ્ક્રિપ્ટ રેડી છે મા. ફર્સ્ટ શોટ ટુ લાસ્ટ શોટ. એ લોકો પંદર લાખ રૂપિયા આપે છે યંગ ડિરેક્ટર્સની સ્કીમમાં...”

“ત્રણ હજાર?” વસુમાએ કહ્યું. “એકદમ ક્યાંથી લાવું?” એ જ વખતે વૈભવી અને અભય ઉપરથી નીચે ઊતર્યાં. “ભાભી, અલયને પૈસા જોઈએ છે.” અજયે કહ્યું.

“એમાં નવું શું છે?” ઓફ વ્હાઈટ કલરનું પેટ દેખાય એવું ટોપ અને જીન્સ પહેરીને નીચે ઊતરતી વૈભવીએ કહ્યું. પછી જાનકી સામે જોઈને ઉમેર્યું, “આજના ન્યૂઝ તો કંઈક જુદા જ છે. આજનું છાપું ખૂબ ઇન્ટરેસ્ટિંગ છે, બધાએ વાંચ્યું જ હશે ને? લેટ અસ ટોક અબાઉટ ઘેટ.” વૈભવીએ કહ્યું અને એક સોપો પડી ગયો.

“બોલ મા, કેટલા પૈસા જોઈએ છે?” અભયે કહ્યું અને પાછલા ખિસ્સામાંથી વૉલેટ કાઢ્યું.

અભયે વૈભવીના ચહેરા પર આંખો નોંધી, “ન્યૂઝ તો ઇન્ટરેસ્ટિંગ છે, પણ આ ઘરમાં વસતા ઇમોશનલ લોકો માટે, સેન્સેશન નથી આ...” અને પછી ઉમેર્યું, “નથી જોઈતા.”

“અરે! હમણાં તો કહ્યું કે જોઈએ છે.” અજયે સમજ્યા વિના વાત આગળ વધારી. વસુમા અને જાનકીના ચહેરા પર અકળામણ સ્પષ્ટ રીતે ઊપસી આવી.

“ચાચુને એન.એફ.ડી.સી.નું ફોર્મ ભરવાનું છે. યંગ ડિરેક્ટર સ્કીમમાં... ફોર થાઉઝન્ડ રૂપિસ જોઈએ છે.” લજ્જાએ કહ્યું અને સામે બેઠેલા અભયને આંખ મારી. “બાય ધ વે, ન્યૂઝ શું છે?” લજ્જાએ પૂછ્યું.

આદિત પહેલાં રિએક્ટ થવા ગયો, પછી નીચું જોઈ બટાકા-પૌંઆની ચમચી ભરીને મોઢામાં મૂકી.

“ચાર હજાર ને? હા, હા તે લે ને.” અભયે વૉલેટમાંથી પાંચસો-પાંચસોની આઠ નોટ કાઢી અભય તરફ લંબાવી.

“નથી જોઈતા કહ્યું ને?” અભય અકળાયેલો હતો.

“લઈ લે, હું અભયને આવતા મહિને આપી દઈશ.” વસુમાએ કહ્યું. “હવે પછી પૈસા જોઈતા હોય તો છેલ્લી ઘડીએ નહીં કહેતો.”

“હા... હા... મા પાસે હોય કે નાચે હોય, પછી અભય પાસે માગવા પડે અને તમારા સ્વમાનને નકામી તકલીફ પહોંચે. લઈ લો, લઈ લો. તમારે માટે તો કમાય છે તમારા ભાઈ. બંને ભાઈઓને છુટ્ટા હાથે પ્રેમથી આપે છે અને મા પાછા પણ આપી જ દેવાનાં છે ને.” વૈભવી ખુરશી ખેંચીને બેસી ગઈ અને એણે અભય સામે જોયું.

“આજે તો ખાસ ચર્ચા થવાની છે. માએ ક્રાંતિકારી પગલું લીધું છે. મા, વ્હોટ મેઈડ યૂ ડુ ધીસ?”

“એમની જરૂરિયાત.” જાનકીએ કહ્યું અને વૈભવીની આંખોમાં આંખો નાખી, “આજ સુધી એમણે ફક્ત આપણો જ વિચાર કર્યો છે. ક્યારેક પોતાનો વિચાર કરે તો આપણને પ્રશ્ન પૂછવાનો અધિકાર નથી.”

“કયા હિસાબે છાપી છે આ જાહેરખબર? એક વધારાનો માણસ આવશે અહીં, એ પડશે તો અભયને જ માથે ને?”

લજ્જાએ એની મા સામે અવાજ ઊંચો કરીને કહ્યું, “ન પણ આવે. ધારો કે એ હોય જ નહીં તો?”

“શટ્અપ.” વૈભવીએ કહ્યું, “આ મોટાઓની વાત છે.”

“આમ તો રોજ કહે છે કે તું મોટી થઈ ગઈ છે. આ આપણા ઘરની, કુટુંબની વાત છે અને મને રાઈટ છે બોલવાનો...”

“લજ્જ, ઈનફ.” અભયે કહ્યું અને પછી બહુ જ મૃદુતાથી વસુમા સામે જોયું અને કશું જ ન ચૂંચાય એવો ખ્યાલ રાખીને ખૂબ શાંતિથી કહ્યું, “મા, શું જરૂર હતી આ બધું કરવાની? આપણે શાંતિથી જ રહીએ છીએ ને? હવે આટલાં વરસે...”

“જરૂર મને હતી.” વસુમાનું વાક્ય પૂર્ણવિરામની જેમ આવ્યું. એમને લાગ્યું કે ચર્ચા ખોટી દિશામાંથી શરૂ થઈ અને સાવ ખોટી દિશામાં ફંટાઈ ગઈ.

અલય ખુરશીને ધક્કો મારીને ઝટકા સાથે ઊભો થયો. “નથી જોઈતા મારે પૈસા. આઈ એમ ગોઈંગ.” અને અલય બહાર નીકળી ગયો.

“નાસ્તામાં શું છે? ઉફ! બટાકા-પૌઆ.” વૈભવીએ કહ્યું, અને એણે મોઢું બગાડ્યું. એ પણ ખુરશીને ધક્કો મારીને ઊભી થઈ ગઈ અને ઉપરની તરફ ચાલી ગઈ.

પથ્થરના બાવલા જેવાં બાકીનાં લોકો ત્યાં જ બેસી રહ્યાં. પછી, આદિતે બહુ જ મૃદુતાથી, હળવેકથી વસુમા તરફ જોયું અને લગભગ હોઠ ફફડાવતો હોય એટલા ધીમેથી કહ્યું, “આઈ એમ સૌરી દાદીમા!”

વસુમાના ટેબલ પર પેલી જાહેરાતવાળું અખબારનું પાનું પંખાની નીચે ફડફડ અવાજ કરતું હલી રહ્યું હતું. જાણે પોતાની હાજરી નોંધાવતું હોય...

આ જાહેરાતની ચર્ચા શરૂ થતાં જ એક ભયાનક તોફાન આવ્યું હતું ‘શ્રીજી વિલા’માં... એ તોફાનની સાથે એક એવું નામ ફરી લેવાયું હતું, જે આ ઘરમાં કેટલાંય વર્ષોથી લેવાતું નહોતું અને છતાં એ નામ આ ઘરની ઈટેઈટમાં, આ ઘરની ક્ષણેક્ષણમાં, આ ઘરના દરેક સભ્યોના જીવનની પ્રત્યેક પળમાં વણાઈને, જોડાઈને જીવતું હતું!

એ નામ મનમાં ઉચ્ચારતાં વસુમાનું હૃદય એક થડકારો ચૂકી ગયું. એમની આંખોમાંથી આંસુનાં બે ટીપાં પેલી જાહેરાત પર પડ્યાં અને ન્યૂઝ પ્રિન્ટ પર વિસ્તરતાં ગયાં, જાણે એ જાહેરાતને વસુમાનાં આંસુથી પલાળી નાખવી હોય એવી રીતે!

વિલે પાર્લે સ્ટેશનની પાસે લીલાછમ બગીચાની વચ્ચોવચ આવેલા ‘શ્રીજી વિલા’ની સવાર આજે બહુ સારી નહોતી જ પડી. વૈભવી જે બોલી એનાથી અલય અને અજય નાસ્તો કર્યા વિના જ પોતપોતાના રસ્તે પડી ગયા. લજ્જા ખાધું-ન ખાધું કરીને બહાર નીકળી ગઈ. આદિત્યે દાદીમાની માફી તો માગી પણ, આ આખીય ઘટનામાં એનુંય દિલ દુભાયા વિના નહોતું રહ્યું...

અને, સૌથી વધારે દિલ દુભાયાં હતું વસુમાનું.

આટલાં વરસો એમણે કદીય પોતાનો વિચાર જ નહોતો કર્યો. આ ઘર, આ કુટુંબ અને બાળકો માટે જ જીવ્યાં હતાં એ. એમને શું ગમે છે અથવા એમને શું જોઈએ છે, એવું વિચારવાનો પણ સમય નહોતો મળ્યો. એમને. એમની નજર સામે પડેલા છાપામાં છપાયેલી જાહેરાત જાણે એમની સામે જોઈને હસી રહી હતી અને કહી રહી હતી, “લે! બહુ વિશ્વાસ હતો તને તો તારા છોકરાઓ પર. કોઈએ તારી ચિંતા કરી!?” વસુમાની આંખમાંથી આંસુનાં બે ટીપાં પડી ગયાં, એ જાહેરાત ઉપર.

સામે બેઠેલી જાનકીએ એ જોયું. એ ઊભી થઈ અને વસુમાની બાજુમાં બેઠી. એણે વસુમાના ખભે હાથ મૂક્યો, “મા, શા માટે જીવ બાળો છો? વૈભવીભાભીને તો ટેવ પડી છે.”

“એને પડી હશે. મને નથી પડી હજી. આટલાં વરસો પછી એક દિવસ, ફક્ત એક દિવસ મેં મારી રીતે જીવવાનો વિચાર કર્યો તો આ ઘરનાં બધાંને...”

“બધાંને નહીં મા. બધાંને નહીં જ... જુઓ તમે જે કરો એમાં હું અને અજય તમારી સાથે જ છીએ. અમારે માટે હવે તમારા સુખથી વધુ કશું જ નથી રહ્યું મા. હું પરણીને આવી એ ક્ષણે જ વૈભવીભાભી બોલ્યાં હતાં, જાતનું ઠેકાણું નથી, બાપનું ઠેકાણું નથી, આવી છોકરીને તે કંઈ ઘરની વહુ બનાવાય? અને તમે કહ્યું હતું કે આજથી એનાં માબાપ, ભાઈ-બહેન, સગાંવહાલાં બધાંનું નામ વસુંધરા મહેતા છે. અને, એની જાત આપણા સૌથી ઊંચી છે. કારણ કે એ માનુષી છે.”

“પાંચ વરસ થયાં તને પરણે, પણ ભૂલતી જ નથી. શા માટે એ બધું યાદ કરે છે જેનાથી તને દુઃખ પહોંચે છે...” વસુમા જાણે ભૂતકાળમાં ખોવાઈ ગયાં.

“તમે ભૂલી ગયાં છો?” જાનકીએ પૂછ્યું. પછી વસુમાની આંખોમાં જોયું અને ભીની આંખે ફરી પૂછ્યું, “કહો ને, ભૂલી ગયાં છો? બધું?”

વસુમાનો ચહેરો એકદમ સ્વસ્થ હતો. જાનકીના સવાલથી જરાય વિચલિત નહોતાં થયાં એ. એમણે કાંસાનાં કપ-રકાબી હાથમાં ઉપાડ્યાં. હુંફાળી ચાનો એક ઘૂંટડો ભર્યો અને જાનકીની આંખોમાં જ જોઈને કહ્યું, “તું રોજ એકસરખી ચા કેવી રીતે બનાવે છે?”

“વાત બદલવાની તમારી સ્ટાઈલ ગમી મને... પણ મા, અત્યારે તમારી વચલી વહુ નથી, તમારી દીકરી છું હું... અને એટલે જ કહું છું કે તમે નથી ભૂલ્યાં... કશુંયે નથી ભૂલ્યાં. જો ભૂલી ગયાં હોત તો આજના અખબારમાં આવી રીતે...”

“નથી જ ભૂલી. તું જ કહે ને મને, કોઈ ભૂલી શકે? ચાર સંતાનોની મા છું. આજ સુધી ફક્ત મા બનીને જીવતી રહી. બાળકોને મારા ભાગના પ્રેમની સાથોસાથ એમના પિતાના ભાગનો પ્રેમ પણ આપ્યો. મારી ફરજની સાથોસાથ એમના પિતાના ભાગની ફરજો પણ પૂરી કરી. કોઈ ઉપકાર નથી કર્યો, મારી ફરજ હતી એ. પણ હવે, મારી અંદરની એક સ્ત્રી, એક પત્ની પોતાના ભાગની જિંદગી જીવવા માગે છે.” વસુમાનો અવાજ ભીનો થઈ ગયો. આંખો હજીય કોરી હતી. જાનકીએ ખૂબ ધ્યાનથી જોયું એમના તરફ. એ જોઈ જ રહી...

“આ સ્ત્રી... એક શરીરમાં બબ્બે આત્મા સાથે જીવી ગઈ. બંધ આંખે આખું આયાખું કાઢી નાખ્યું. અને, આજે જ્યારે એ આંખો ઉઘાડીને પોતાના ભાગનું આકાશ જોવા માગે છે, તો એમાં એ વધારાનું શું માગે છે?” જાનકીના મનમાં વિચાર આવ્યો. એણે વસુમાના ખભા પર મૂકેલો પોતાનો હાથ દબાવ્યો. પછી ઊભી થઈ અને બીજો હાથ પણ એમના ખભા પર મૂક્યો, “મા, જીવો, જરૂર જીવો તમે તમારા ભાગની જિંદગી. તમને હવે તમારી પળેપળ પોતાની રીતે જીવવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર છે મા.” એણે એમના બંને ખભા ઉપર હાથની પકડ જોરથી કરી. જાણે એમને સઘિયારો આપતી હોય. પછી એમના ખભા થપથપાવ્યા અને પાછળથી જ ચાલી ગઈ. જાણે વસુમાની નબળાઈની એક ક્ષણની સાક્ષી બનીને એમને નાના થવા દેવા માગતી ન હોય એમ!

“આ બધું નાટક છે.” વૈભવી પોતાના વાળ બ્રશ કરી રહી હતી. એણે સવારે પહેરેલું ટોપ બદલીને એક બ્લડ રેડ કલરનું સ્પેગેટી ટોપ પહેર્યું હતું. જેની છાતી પર ચમકતું પતંગિયું ચીતરેલું હતું. બ્લડ રેડ કલરની લિપસ્ટિક અને એવા જ રંગના મેચિંગ સેમી પ્રેશિઅસ સ્ટોનના ઈયર રિંગ એના ચહેરાને એક જુદી જ ઓળખાણ આપી રહ્યાં હતાં. વાળ બ્રશ કરીને એણે ડ્રેસિંગ ટેબલનો

કાય ખોલ્યો. એની પાછળ વિશ્વભરનાં પરફ્યૂમ્સની એક નાનકડી દુકાન હતી. ‘ટોમી ગર્લ’ કાઢીને એણે રીતસર આખા શરીર પર છાંટ્યું. પછી પાછળ બેસીને લેપટોપ પર કામ કરી રહેલા અભય સામે જોયું.

“તું તો કંઈ બોલીશ જ નહીં, ખરું ને?”

“હું શું બોલું?” અભયે કહ્યું. એનું ધ્યાન હજુ લેપટોપમાં જ હતું.

“તમે... જ્યાં હો, ત્યાં આ વાંચો તો એટલું માનજો કે મેં તમને યાદ કર્યા છે. આ પચીસ વરસો દરમિયાન એક દિવસ પણ તમને યાદ ન કર્યા હોય કે તમારી રાહ ન જોઈ હોય એવું નથી બન્યું. મારી પચીસ વરસોની પ્રતીક્ષાને અંતે જો તમને એમ લાગતું હોય કે તમારે મારે માટે કંઈ કરવું જોઈએ તો ઘરે પાછા આવો.

હું તમારી રાહ જોઈશ.

આ જાહેરાત છપાયાના અડતાલીસ કલાક દરમિયાન જો તમે મને સંપર્ક નહીં કરો તો હું માનીશ કે આપણી વચ્ચેનો પુલ તૂટી ગયો છે.

તમારી વસુંધરા.”

વૈભવી નાટકીય રીતે મોટે મોટેથી જાહેરખબર વાંચતી હતી. વચ્ચે વચ્ચે આંસુ લૂછવાની એક્ટિંગ પણ કરતી હતી. જાણે ડૂસકાં ભરતી હોય એવો અવાજ પણ કરતી હતી.

“ઈનફ, વૈભવી.” અભયે લેપટોપમાંથી નજર ઉઠાવી.

“અચ્છા? આટલું બધું લાગી આવે છે?”

“મારી માનાં ઈમોશન્સનો સવાલ છે આ. કશુંક બહુ જ કીમતી અને નાજુક છે, જેને તું ખૂબ જડ અને ચીપ રીતે રજૂ કરી રહી છે.”

“આવું ભયાનક પગલું લેતાં પહેલાં એમને આપણને પૂછવાનીય જરૂર ના લાગી?”

“એ મા છે મારી. એ મને શું પૂછે?”

“આ ઘરમાં આવશે એ માણસ. આટલા લોકોની લાયબલિટી ઓછી છે, તે એમને પ્લસ વન કરવું છે?”

“તને કદાચ ખબર નહીં હોય પણ તું એક એવા માણસ વિશે વાત કરી રહી છે...” વૈભવીએ એને વાક્ય પૂરું જ ન કરવા દીધું અને જોરથી હસી પડી. પછી, ખુરશી પર બેઠેલા અભયની ખુરશીના બંને હાથા પકડી અને ઝાટકાથી રિવોલ્વિંગ ચેર પોતાની તરફ ફેરવી. પછી, પોતાના લો નેક સ્પેગેટી ટોપમાંથી સ્તનોની કંદરા સ્પષ્ટ દેખાય એમ જૂકીને અભયની આંખોમાં આંખો નાખી અને, એનું વાક્ય અડધેથી કાપીને કહ્યું, “હું એવા માણસ વિશે વાત કરી રહી છું, જે પોતાની પત્ની અને સંતાનોને પચીસ વરસ પહેલાં છોડીને ભાગી ગયો હતો.”

“ભાગી નહોતો ગયો.” અભયનો અવાજ ફાટી ગયો.

“ઓ.કે. નાસી ગયો હતો.” બોલીને ફરી હસી વૈભવી. વાગે એવું. “વિલ ઘેટ ડુ?”

“વૈભવી, હું તને ફરી એક વાર કહું છું કે તું જ્યારે એ માણસ વિશે વાત કરે...”

“હું એ માણસ વિશે કોઈ વાત કરવા જ નથી માગતી. હું માનું છું કે એ જીવતો જ નહીં હોય.” ઉશ્કેરાટમાં અભયનો હાથ ઊંચો થઈ ગયો. વૈભવીએ ઊંચો થયેલો એ હાથ વચ્ચેથી પકડી લીધો.

અને પોતાની પકડ એ હાથ પર સખત કરીને રિવોલ્વિંગ ચેરને ધક્કો માર્યો. “મારી જીભ અને તારો હાથ બંને કંટ્રોલમાં નથી રહેતાં. પણ હું તને કહી દઉં કે હું આજે આ વાતની ચર્ચા કર્યા વિના નહીં રહું. અજય કમાતો નહોતો તોય પરણ્યો. અલય કોઈ ને કોઈ બહાને પૈસા માગે છે. અને હવે, એક બીજા માણસને બોલાવવા માટે છાપામાં જાહેરાતો છપાય છે. શું ચૂકવ્યું હશે તારી માએ ભારતભરનાં છાપાઓમાં આ જાહેરખબર આપવા માટે? એને બદલે અલયને એન.એફ. ડી.સી. માટે પૈસા આપ્યા હોત તો?”

“હું આ ઘરનો મોટો દીકરો છું. મારી જવાબદારી છે આ ઘરના ખર્ચા પૂરા કરવાની. મારી માએ મને પેટે પાટા બાંધીને...”

“પેટે પાટા બાંધીને ઉછેર્યો છે. એકલા હાથે બિચારી અબળાએ ચાર-ચાર સંતાનો ઉછેર્યા.” વૈભવીએ તાળી પાડી. “એવોર્ડ આપો એમને. સમારંભ કરો એના માનમાં. કેટલું અઘરું અને ઇમ્પોસિબલ કામ કર્યું છે! એક માએ પોતાનાં સંતાનોને ઉછેર્યા છે.” વૈભવીની આંખોમાં એક ઉપહાસ હતો. જે જોઈને અભયને પોતાની જાત માટે ઘૃણા થઈ આવી. એણે લેપટોપ બંધ કર્યું અને ચાલવા માંડ્યું.

“ક્યાં જાય છે?” વૈભવીએ એનું બાવડું પકડ્યું.

“ઓફિસ, બીજે ક્યાં?” અભયે કહ્યું.

“પણ હજી તો નવ ને વીસ થઈ છે. તું તો રોજ પોણા દસે નીકળે છે.”

“રસ્તામાં કામ છે.” અભયે બાવડું છોડાવવાની કોશિશ કરી.

“શું કામ છે?” વૈભવીએ હવે બાવડા સાથે બીજા હાથે કાંડું પકડી લીધું અને અભયની નજીક આવી ગઈ. એના પરફ્યૂમની સુગંધ એક ઊંડા શ્વાસ સાથે અભયના મગજ સુધી જતી રહી. એણે ઝાટકો મારીને બાવડું છોડાવ્યું. “બધી વાતનો તને હિસાબ આપવો જરૂરી નથી.” અને એ બારણું ખોલીને સડસડાટ બહાર નીકળી ગયો.

“મિજાજ તો જુઓ... કો'કના ટુકડા પર મોટા થયેલા માણસમા સત્તરખાનીનો મિજાજ છે. મા-દીકરો બેય સરખાં છે.

પોતાના પરસમાંથી છાપું કાઢીને ‘4 લિમિટેડ’માં બારી પાસે બેઠેલી જાનકીએ ફરી એક વાર જાહેરાત વાંચી. સાવ સામાન્ય લાગતી સાદી રીતે લખાયેલી એ જાહેરાતના શબ્દશબ્દમાંથી વસુમાનું દુઃખ પડઘાતું હતું. એણે છાપું વાળીને ફરી પરસમાં મૂક્યું અને બારીની બહાર જોવા માંડી...

જાનકીને સમજાતું નહોતું કે એણે શું કરવું જોઈએ? વૈભવી જે રીતે વર્તી, એ રીતે ઘરની સવાર તો બગડી જ હતી. વસુમાનો દિવસેય બગડવાનો હતો એ નક્કી હતું. મોઢામાંથી એક શબ્દય ન બોલતી એ સ્ત્રી લાકડાના જૂના પટારાની જેમ પોતાની અંદર કેટલુંય સંઘરીને બેઠી હતી. એણે આજ સુધી કોઈનેય... કોઈ કરતાં કોઈનેય ફરિયાદ નહોતી કરી. પોતાનો સંઘર્ષ એકલા હાથે કર્યો હતો. ઝઝૂમી હતી સંજોગો સામે, એક વિરાંગનાની જેમ. ચાર-ચાર સંતાનોને એકલા હાથે ઉછેરવાં, અને એ પણ મુંબઈ જેવા શહેરમાં. અઘરું તો હતું જ!

એક વાર જાનકીએ પૂછેલું એમને, “તમે ગામ કેમ ન જતાં રહ્યાં? શ્રીજી વિલા વેચી નાખ્યો હોત તો ઓછામાં ઓછા કરોડ રૂપિયા મળ્યા હોત...”

“શ્રીજી વિલાને તાળું કેમ મરાય બેટા? કદીક અધરાતે-મધરાતે એ પાછા આવે અને શ્રીજી વિલાને તાળું જુએ તો એ ક્યાં જાય બિચારા?!”

...અને જાનકી આ સ્ત્રીની શ્રદ્ધા પર, આશાવાદીપણા પર વારી ગઈ હતી. એણે અવાર-નવાર કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને ટી.એસ. ઈલિયટની કવિતાઓ ભણાવતાં સમજાવ્યું હતું કે, “કોઈ કલાક સાઈક મિનિટથી લાંબો નથી હોતો. દરેક રાત પછી સવાર ઊગે જ છે. માત્ર અંધકારનો સમય કાઢી નાખવાનો હોય છે...” પણ પોતે આટલી બધી હોપફુલ નહોતી બની શકતી.

“ભગવાન જાણે આ સ્ત્રી કઈ માટીમાંથી ઘડાઈ હતી? હારવાનું, છોડી દેવાનું કે શ્રદ્ધા ડગાવવાનું એ શીખી જ નહોતી?!” જાનકીની બાજુમાં બેઠેલો અજય જાનકીને વિચારમગ્ન જોઈને પોતે પણ ચૂપચાપ બેઠો હતો. પછી છેવટે એનાથી ના રહેવાયું એટલે એણે જાનકીના હાથ ઉપર હાથ મુક્યો. જાનકીએ ચોંકીને બાજુમાં બેઠેલા અજય તરફ જોયું.

“તને શું લાગે છે? એ આવશે?” હંમેશની જેમ અજયના અવાજમાં અશ્રદ્ધા હતી.

“ભગવાન કોઈનીય આટલી લાંબી પરીક્ષા ન કરી શકે. એ આવશે. એ જરૂર આવશે.” જાનકીની આંખોમાં શ્રદ્ધાના દીવડા ઝગમગતા હતા.

સ્કાય બ્લૂ કલરની બેન્ટલી ગાડી લૉંગ આઈલેન્ડના રસ્તે બહાર નીકળી અને ફ્રી વે ઉપર આગળ વધી. આગળ વ્હાઈટ કેપ પહેરીને બેઠેલો શોફર સહેજ અસમંજસમાં હતો. રોજ સવારે ગાડીમાં બેસવા નીચે ઊતરે ત્યારે એના સાહેબ એને ‘ગુડ મોર્નિંગ અબ્દુલ’ કહેતા. પરીક્ષાઓ ચાલતી હોય તો બાળકોના પેપર્સ વિશે પૂછતા, પત્ની વિશે પૂછતા અથવા એના પિતાની તબિયતની બબર પૂછતા. આજે પહેલી વાર સાહેબ આટલા ચૂપચાપ હતા.

છેલ્લાં સાડા છ વરસથી અબ્દુલ અહીં કામ કરતો હતો. એ પહેલાં એના પિતા સાહેબની નોકરી કરતા. પછી સાહેબે જ કહ્યું હતું, “મોઈનચાચા, હવે તમે આરામ કરો. અબ્દુલને ભારતથી અહીં બોલાવી લો.” પિતાની નોકરી પૂરી થઈ હતી, પગાર નહીં. કોઈ પણ સરકારી નોકરીની જેમ મોઈનુદ્દીનનો અડધો પગાર ડૉલરમાં એના પેન્શન સ્વરૂપે એના પોતાના હાથમાં ભારત પહોંચી જતો. જ્યારે અબ્દુલનો પગાર મોઈનુદ્દીન કરતાં સો ડૉલર વધારીને એને કામે રાખી લેવામાં આવ્યો હતો.

ઈદ, દિવાળી, હોળી કે રમજાન – તહેવારની મીઠાઈ કે જરૂરી વસ્તુઓ સાહેબના ઘરેથી ન મળી હોય, એવું ક્યારેય નહોતું બન્યું છેલ્લા અઢી દાયકામાં. મોઈનુદ્દીનનો પરિવાર સાહેબને લગભગ ખુદાની તોલે ગણતો.

એ સાહેબ, આજે તદ્દન ભળતા જ મૂડમાં હતા. હજી તો અબ્દુલ ગાડી કાઢે એ પહેલાં એને બે વાર ધમકાવી નાખ્યો, “ગાડી આટલી રેઈઝ કરાય?” અબ્દુલ નવાઈ પામી ગયો. આમ તો બધું નોર્મલ હતું. સાહેબના હાથમાં એમનું લેપટોપ હતું. બીજા હાથમાં ન્યૂ યૉર્ક ટાઈમ્સ અને ભારતથી આવેલાં ગયા અઠવાડિયાનાં છાપાં હતાં. સાહેબ રોજની જેમ જ બરાબર સાડા આઠે ગાડીમાં બેઠા હતા. ફ્રી વે પર ગાડીની અંદર રોજની જેમ જ છાપું વાંચતા સાહેબે અચાનક જ જોરથી બૂમ પાડી, “ધીરે ધીરે... મારી નાખીશ મને?”

એ પછી ઓફિસના સ્ટાફને પણ આજે વારાફરતી ખાસ્સો એવો પ્રોબ્લેમ થતો રહ્યો. પોતે જ કહેલી વાત સાહેબ પોતે જ ભૂલી જાય અને અડધો કલાકમાં નવી ઈન્સ્ટ્રક્શન આપે... જૂની ઈન્સ્ટ્રક્શન ફોલો ન કરવા વિશે ધમકાવી કાઢે અને એક્સપ્લેઈન કરો ત્યારે માફી માગે. આવું દસેક જણ સાથે થયું...

આખી ઓફિસનો લગભગ સાડા સાતસો જણનો સ્ટાફ આજે એક જ વાત કરતો હતો, “સરનું ફટકું છે. બોલાવે નહીં ત્યાં સુધી એમની આજુબાજુ નહીં જતા!”

સ્ટાફના સૌથી જૂના, લગભગ પચાસેક વર્ષથી નોકરી કરતા મધુકાન્તભાઈને પણ નવાઈ લાગી હતી. આટલાં વરસોમાં સૂર્યકાન્તભાઈ કોઈ દિવસ આવી રીતે નહોતા વત્યાં. ઉલ્ટાનું આટલા મોટા સ્ટાફને ફર્સ્ટ નેમ બેઈઝીસથી ઓળખતા, એમનાં અંગત સુખ-દુઃખોની જાણ રાખતા અને સતત સારી જ રીતે વરતતા. સૂર્યકાન્તભાઈએ મેનેજિંગ ડિરેક્ટર તરીકે કારભાર સંભાળ્યો ત્યારથી શરૂ કરીને છેલ્લા બે અઢી દાયકા દરમિયાન મધુકાન્તભાઈએ ક્યારેય એમને આવી રીતે વરતતા નહોતા જોયા.

“શું થયું હશે? પ્રભુને ખબર. પણ સાહેબ અપસેટ છે એ નક્કી!” અંદર જવું કે ન જવું એ વિશે મન સાથે વીસેક વાર ચર્ચા-વિચારણા કર્યા પછી મધુકાન્તભાઈ ઊભા થયા. સાહેબની કેબિન પાસે જઈને ફરી એક વાર એમણે મનને પૂછ્યું, “જવું છે ને?” પછી ‘સ્મિતા ગ્રૂપ ઓફ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ - એમ.ડી.’ લખેલા મોટા દરવાજાને ધકેલી મધુકાન્તભાઈ દાખલ થયા. સાહેબ પોતાના હાથમાં કશુંક પકડીને જોઈ રહ્યા હતા. મધુકાન્તના આવતાં જ એમણે એ ઝડપથી ખાનામાં મૂકી દીધું. મધુભાઈએ દરવાજામાં ઊભા ઊભા જ પૂછ્યું, “સાહેબ આવું?” “આવો ને.” સૂર્યકાન્તભાઈએ કહ્યું પરંતુ એમના અવાજમાં ‘ન આવો તો સારું’ એવું સ્પષ્ટ સંભળાયું. સામાન્ય રીતે સૂર્યકાન્તભાઈ મધુભાઈને બેસવાનું કહેતા. જો ફી હોય તો ચા-કોફી મંગાવતા. આજે એમણે સીધું જ પૂછ્યું, “કંઈ કામ હતું?”

મધુભાઈએ કેબિનમાં નજર દોડાવી. છેલ્લાં વીસ વરસથી આ કેબિન આમ જ હતી. સ્મિતા ગ્રૂપ ઓફ ઇન્ડસ્ટ્રીઝની એકમાત્ર માલિક સ્મિતા કૃષ્ણપ્રસાદ અને કૃષ્ણપ્રસાદ માધવલાલના મોટા મોટા ફોટોગ્રાફ્સ સૂર્યકાન્તની ખુરશીની પાછળ લટકતા હતા. મધુભાઈને જેટલી વાર આ કેબિનમાં આવતા એટલી વાર સૂર્યકાન્તની ખુરશી પર સ્મિતા બેઠેલી દેખાતી. દીકરીની જેમ રમાડી હતી સ્મિતાને એમણે. કૃષ્ણપ્રસાદની એકની એક લાડકી દીકરી આમ તો હાથથી ગઈ હતી. અમેરિકામાં રહેતાં-રહેતાં ભારતીય સંસ્કારોને તદ્દન ભૂલી ગયેલી એ છોકરી અચાનક બરફ વરસતી એક સાંજે એક માણસને ઘરે લઈ આવી હતી અને કહ્યું હતું, “ડેડ, વી આર મેરિડ.” ત્યારથી સૂર્યકાન્ત કૃષ્ણપ્રસાદના ઘરમાં રહેતો હતો. એ ક્યાંથી આવ્યો હતો? કોણ હતો? એવું સ્મિતાએ કોઈને કહ્યું નહોતું અને સ્મિતાને પૂછવાની કોઈની હિંમત પણ નહોતી...

સૂર્યકાન્તના આવ્યા પછી બિઝનેસ ચાર-છ-આઠ-દસ ગણો વધ્યો હતો. વન થાઉઝન્ડ કરોડ ઇન્ડિયન રૂપિયાની કંપની ‘સ્મિતા ગ્રૂપ ઓફ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ’ ડાયમન્ડ માર્કેટમાં રાજ કરતી હતી. પેટ્રોકેમિકલ્સ, સોપ્સ એન્ડ કોસ્મેટિક્સ અને સેવન ઇલેવનના ચેઇન સ્ટોર્સ ધરાવતી આ કંપની દર વર્ષે ડાઇવર્સિફાઈ થતી જતી હતી. ન્યૂ યૉર્કથી શરૂ કરીને શિકાગો, ન્યૂ જર્સી, બોસ્ટન, કોલોરાડો, ફ્લોરિડા, લોસ એન્જલસ અને વોશિંગ્ટન ડી.સી.માં ઓફિસિસ ધરાવતી આ કંપની વિશ્વભરમાં પોતાના હાથ-પગ ફેલાવીને પથરાઈ રહી હતી. મધુકાન્તભાઈ સ્મિતાના પિતા કૃષ્ણપ્રસાદના મિત્ર હતા. એક-એક કરીને સૌને જતા જોયા હતા એમણે. પોતાની પત્ની અને દીકરો પણ કૃષ્ણપ્રસાદની સાથેના કનિષ્કના વિમાન અકસ્માતમાં માર્યા ગયાં હતાં. ભારત જઈ રહેલા કનિષ્ક વિમાનમાં સાડા ત્રણસો પેસેન્જર્સની સાથે ત્રણ એવાં નામ ખોયાં હતાં એમણે, જેનાથી એમના જીવનમાં સૂનકાર વ્યાપી ગયો હતો.

“કંઈ કામ હતું?” સૂર્યકાન્તે મધુભાઈને એવી રીતે પૂછ્યું, જાણે કહેતા હોય કે, “કામ ન હોય તો જાવ ભઈસા’બ.” તેમ છતાં મધુભાઈ ખુરશી ખેંચીને બેસી ગયા. “કામ તો છે, ભાઈ!” આખો સ્ટાફ એમને ‘સાહેબ’ અથવા ‘સર’ કહેતો. એકમાત્ર મધુભાઈ એમને ‘ભાઈ’ કહીને સંબોધતા. “શું વાત છે? તમારો મૂડ બહુ ખરાબ છે!”

“કોણે કહ્યું?”

“સ્ટાફમાં વાતો થાય છે. કંઈ પ્રોબ્લેમ છે, ભાઈ?”

“પ્રોબ્લેમ?” સૂર્યકાન્તભાઈ ગૂંચવાયા. મધુકાન્તભાઈને કહેવું કે નહીં? પછી એમણે વાત બદલી નાખી. “કશું નથી. બિઝનેસના પ્રોબ્લેમ.”

“ભાઈ, બિઝનેસ કંઈ આજકાલનો છે? મેં તમને કરોડોની ખોટ ખાતા જોયા છે. અને એ પછી પણ તમારા મોઢા પર એક રેખા ના બદલાય, એનો હું સાક્ષી છું. શું વાત છે, ભાઈ? લક્ષ્મીએ તો કાંઈ...”

“ના, ના... એનું તો કંઈ નથી મધુભાઈ. પણ મારે થોડા દિવસ બહારગામ જવું છે.”

“તો જઈ આવો ને જપાન. આમેય કોન્ટ્રાક્ટ સાઈન કરવા જવાનું જ છે.”

“જપાન નહીં, મારે ઈન્ડિયા જવું છે.”

છેલ્લાં પચીસ વરસમાં સૂર્યકાન્તે ક્યારેય ઈન્ડિયા જવાની વાત નહોતી કરી. આજે અચાનક એના મોઢે ભારત જવાની વાત સાંભળીને મધુકાન્તને નવાઈ લાગી.

“જઈ આવો.” છતાં એમણે કહ્યું. “ક્યારે જવું છે?”

“કદાચ કાલે જ નીકળવું પડે. મેં ગ્રેઈસીને ટિકિટ માટે કહ્યું છે, છતાં તમે કન્ફર્મ કરો. J ક્લાસ - ટુ ટિકિટ્સ - સિંગાપોર એરલાઈન્સ અથવા લુફ્થાન્સા.”

“જી. હું જોઈ લઉં છું ભાઈ.” એ ઊભા થયા. પછી ઊભા-ઊભા જ પૂછ્યું, “કંઈ સીરિયસ નથી ને ભાઈ? હું આવું?”

“ના, તમે અહીં જ રહો. બંને જતા રહીએ તો કેમ ચાલશે?”

“ભલે.” કહીને મધુભાઈ બહાર ગયા.

સૂર્યકાન્તે ખુરશીના રેસ્ટ પર માથું ઢાળી દીધું. ઇટાલિયન ડિઝાઈનની એ ખુરશી આખી પાછળ ઢળી ગઈ. આંખો બંધ કરીને બંને હાથ રેસ્ટ ઉપર મૂકીને સૂર્યકાન્ત કોણ જાણે શું વિચારવા લાગ્યા!

પોતાનું કબાટ ખોલીને બેઠાં હતો વસુમા.

એક રેશમી લાલ-સફેદ રંગની સાડી કાઢીને હળવે હાથે પંપાળી રહ્યાં હતાં. જાણે ભૂતકાળ પંપાળતાં હોય એમ એમની આંખો બંધ થઈ ગઈ હતી.

...એક સોળ વરસની રૂપાળી છોકરી ઉઘાડા પગે માત્ર ચણિયાચોળી પહેરીને, ઓઢણુંય લેવાની પરવા કર્યા વિના નિતંબ ઢંકાય એટલા લાંબા છૂટા વાળ લઈ અને હમણાં જ આવેલી એક ફોર્ડ મોટરની બાજુમાં ઊભી હતી. આંગણામાં સુંદર માટીનો તુલસીક્યારો હતો. મોટાં મોટાં વૃક્ષોથી ઘેરાયેલા એ આંગણાની જમાણી તરફ મંદિર હતું. તુલસીક્યારાની ડાબી તરફ એક નાનકડું બેઠા ઘાટનું પણ પાકું મકાન હતું. મોટી ઓસરી લાકડાની જાળીથી ઢાંકી દેવામાં આવી હતી. જાળી ઉપર મધુમાલતીની વેલ ચઢાવી હતી. ચંપો, લીમડો અને આંબાનાં મોટાં મોટાં વૃક્ષો આંગણામાં ખરી બપોરે પણ છાંયો કરી રહ્યાં હતાં.

મોટરમાંથી ઊતરેલા પ્રભાવશાળી જાજરમાન વડીલે એને બાથમાં લઈ લીધી. એ પણ ઊલટભેર એમને વળગી પડી અને પૂછ્યું, “દેવશંકરકાકા, મારે માટે શું લાવ્યા?”

“આ.” દેવશંકરે લાલ-સફેદ રંગની રેશમી સાડી એના હાથમાં મૂકી દીધી.

“આ!” છોકરીના મુખભાવ બદલાઈ ગયા. “આ તો સાડી છે!” એણે છણકો કરીને કહ્યું.

“તે હવે સાડી જ પહેરવાની બેટા. હું તારા બાપ સાથે પેટછૂટી વાત કરવા આવ્યો છું. તને મારા ઘેર લઈ જવી છે.”

“ના... હું નથી આવવાની મુંબઈ! ત્યાં તો ટ્રામ ફરે છે. રસ્તાની ઉપર! અને, કેટલો મોટો દરિયો છે! હું ડૂબી જાઉં તો?”

“વસુડી... તું એવી ને એવી રહી, ગાંડી!” જેને એણે દેવશંકરકાકા કહીને સંબોધ્યા હતા એ જાજરમાન વ્યક્તિત્વ એને ગાલે ટપલી મારીને મંદિરની બાજુમાં આવેલા એના ઘરના નીચા દરવાજામાં માથું નમાવીને દાખલ થયા. એમણે ઉંબરની રજ માથે ચઢાવી.

“પધારો... પધારો. તમે અમારા આંગણે ક્યાંથી?” પૂજારી હાથ જોડતા બહાર આવ્યા. દેવશંકર પૂજારીનાં ચરણમાં ઝૂક્યા અને એમની ચરણરજ માથે લીધી.

“આ શું કરો છો, હું તો દીકરીનો બાપ છું.” પૂજારીએ કહ્યું.

“દીકરી? સાક્ષાત્ સરસ્વતી અને લક્ષ્મી છે તારી દીકરી. આવી દીકરીના બાપની ચરણરજ તો માથે લેવી જ પડે. મારા મોટા જોડે એનો સંબંધ કરવાની ‘હા’ પાડીને તેં તો મારું કુળ ધન્ય કર્યું છે!” પછી એમણે ડ્રાઇવર અને સાથે આવેલા માણસને કહ્યું, “સામાન કાઢો.”

ફોર્ડ ગાડીની ડેકી અને પાછલી સીટમાંથી લોખંડની મોટી-મોટી ટ્રંક ભરીને સામાન ઊતરવા લાગ્યો.

“આ બધું શું છે, દેવશંકર?” પૂજારીએ પૂછ્યું.

“મારી વહુને સગાઈના સાલ્લા છે. તારી ભાભીએ મોકલાવ્યા છે. મને કંઈ ના કહેતો.”

“ભાઈ, જો. આપણે તો કંકુ ને કન્યાની વાત થઈ’તી. તું તો જાણે છે. હું નરસિંહ મહેતાથી જરાય ઊતરું એમ નથી. આ મા વગરની છોકરી માટે મારાથી થાય એટલું કર્યું છે... પણ તારા આ ઉપકાર સામે...”

દેવશંકરે હાથ મૂકી દીધો પૂજારીના મોઢા ઉપર.

“દેવશંકર મહેતાને ઘેર વહુ આવે છે. એમ ખાલી હાથે થોડી આવશે? આમાં તારું એક અંગરખુંય નથી. જે છે એ બધુંય મારી વહુ માટે છે.” દેવશંકર મહેતાએ કહ્યું અને બહાર ઊભેલી વસુંધરા પોતાના હાથ વચ્ચે મોઢું ઢાંકીને શરમાઈ ગઈ!

સફેદ રંગની સાડીને લાલચટ્ટક કોર અને વચ્ચે જરીનો એક નાનકડો દોરો... આજે પાંચ દાયકાથી વધુ થયા હોવા છતાં એ સાડી એવી ને એવી હતી. સાડી જ શું કામ? સ્મૃતિ પણ એમ જ હતી ને! સાઠના દાયકામાં એક કરોડ રૂપિયાનું ઝવેરાત પહેરીને પરણી હતી, પૂજારીની દીકરી વસુંધરા અને મુંબઈના માલેતુજાર શેઠિયાઓમાં જેમનું નામ લેવાતું એવા દેવશંકર પ્રાગજી મહેતાને ઘેર વહુ બનીને પગલાં માંડ્યાં હતાં.

અમરેલી જિલ્લાના ધારી ગામમાં પિતાને મૂકીને જ્યારે મુંબઈ જવા માટે વસુંધરા મોટરમાં બેઠી ત્યારે સાક્ષાત્ લક્ષ્મી દેખાતી હતી. પિતાને પગે લાગીને જ્યારે વિદાય લીધી વસુંધરાએ ત્યારે લોખંડની ૩૧ પેટીઓ ગણી હતી ગામલોકોએ! ધારીથી મુંબઈ સુધીની મોટરની સફરમાં વસુંધરા ડૂસકે ડૂસકે રડતી રહી હતી અને દેવશંકર મહેતાનો મોટો દીકરો એની સામે જોઈને મનોમન હસી રહ્યો હતો!